

increata, non tamen definitur sapientia creata per increatam; et accidens, licet, in quantum accidens, definiatur per substantiam, non tamen in quantum ens. Et ratio est, quia forma, a qua sumitur illa denominatio, non est extrinseca, sed intrinseca, quæ, ut illo nomine significatur, cum abstracte ac præcise significetur, non includit in sua ratione proprium modum, quo talis forma est in aliqua ex analogatis. Tertia differentia est, quod in priori attributione non datur unus conceptus communis omnibus analogatis, quia forma unde sumitur, in uno tantum est extrinsece ac proprie, in aliis per tropum et extrinsecam denominationem; at vero in posteriori attributione datur unus conceptus communis formalis et objectivus, quia analogata proprie et intrinsece talia sunt, vereque in tali ratione conveniunt, quam potest mens abstracte seu præcise concipere uno conceptu omnibus communi. Ultima differentia addi potest, quod nomen analogum priori attributione non potest esse medium demonstrationis, quia non est medium ratione nominis, sed ratione conceptus. Unde cum nomen subordinetur pluribus conceptibus, non est unum medium, sed multiplex et æquivocum; secus vero est in posterioribus analogis propter contrariam rationem.

15. *In creaturis attributio ad Deum non est, ut non habentis intrinsece formam ad id, quod habet.* — Ex his igitur constat, attributionem inventam inter Deum et creaturam non posse esse prioris generis, scilicet, in qua, forma ad quam fit attributio in uno tantum est intrinsece et proprie, in aliis extrinsece et per translationem; nam constat, creaturam non denominari ens extrinsece ab entitate aut esse, quod est in Deo, sed a proprio et intrinseco esse, ideoque non per tropum, sed per veritatem et proprietatem ens appellari. Item constat, creaturam, ut ens est, non definiri per creatorem aut per esse Dei, sed esse ut sic, et quia est extra nihil; nam si addatur habitudo ad Deum, verbi gratia, creaturam esse ens, quia est participatio divini esse, sic non jam definitur creatura, ut ens est, sed ut tale ens est, nimirum creatum. Denique jam supra ostensum est, ens uno conceptu dici de omnibus sub illo conceptis, ideoque posse esse medium demonstrationis, et rationem entis in creaturis inventam posse esse initium inveniendi similem rationem altiori modo in creatore existentem. Neque contra hoc obstat, quod nomen entis

interdum tribuatur Deo, ut illi singulare et proprium, ut constat ex citatis verbis Exod. 3. Quomodo etiam dicuntur interdum creaturæ non esse, in conspectu seu comparatione Dei, Isaia 40: *Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatae sunt ei.* Quem loquendi modum etiam Plato interdum usurpavit, ut August. refert, lib. 8 de Civit. Dei, cap. 1. Et indicat in Sophista dicens, illud simpliciter esse, quod omnes perfectiones continet, nihilque ei deest. Hæc (inquam) et similia non obstant, quia in eis non significatur, quod creaturæ non sint vere ac proprie entia, sed quod infinite distent a Deo, quodque Deus singulari et excellenti quodam modo sit id quod est, et fons totius esse, a quo habent cætera ut entia sint, et nominentur, ut significavit Dionysius, citato loco, et eleganter Hieronym., ad Ephes. 3, tractans illa verba: *Ex quo omnis paternitas in celo et in terra nominatur.* Ubi eodem modo exponit illa loca Scripturæ, in quibus solus Deus dicitur esse bonus, aut sapiens, aut immortalis, Marci 10, Lucæ 18, ad Roman. ult., 4 ad Timoth. 5. Idemque significavit Augustin., 4 de Trinit., cap. 4, et lib. 5, cap. 2, et lib. 7 Confess., cap. 11, et lib. 12 de Civit., cap. 2; et Hilar., 7 de Trinit., aliquantulum a princip.

Questionis resolutio.

6. *Qualis creaturæ ad Deum analogia.* — Relinquitur ergo, ut hæc analogia seu attributio, quam creatura sub ratione entis potest habere ad Deum, sit posterioris modi, id est, fundata in proprio et intrinseco esse habente essentialem habitudinem seu dependentiam a Deo. De qua attributione duo ostendenda sunt. Primum, quod talis attributio vere intercedat inter creaturam et Deum; secundum, quod illa ad analogiam constituendam sufficiat. Illud prius optime probatur rationibus ex D. Thom. superius adductis, quarum summa est, quia creatura essentialiter est ens, per participationem ejus esse, quod in Deo est per essentiam et ut in primo et universali fonte, ex quo ad omnia alia derivatur aliqua ejus participatio; omnis ergo creatura est ens per aliquam habitudinem ad Deum, quatenus scilicet participat, vel aliquo modo imitatur esse Dei, et quatenus habet esse, essentialiter pendet a Deo, multo magis, quam pendeat accidens a substantia. Hoc igitur modo dicitur ens de creatura per habitudinem seu attributionem ad Deum.

Quod non est ita intelligendum, ut existetur creatura, concepta sub abstractissima et confusissima ratione entis ut sic, dicere habitudinem ad Deum; id enim est plane impossibile, ut recte probant argumenta superius facta, cum sub eo conceptu non concipiatur creatura, ut ens finitum et limitatum est, sed omnino abstrahatur, et solum confuse concipiatur sub ratione existentis extra nihil. Est ergo ita intelligendum, ut in re ipsa creatura non participet rationem entis, nisi cum subordinatione quadam essentiali ad Deum, quod est per se evidentissimum, cum essentialiter sit ens ab alio, ut in superioribus etiam declaratum est.

17. *Vera analogia attributionis invenitur in membris intrinsece formam habentibus.* — Altera vero pars, scilicet, quod hæc habitudo et subordinatio constituat aliquem modum analogiæ, probatur ex Aristotele, lib. 5 Metaph., cap. 6, ubi ait illa esse unum secundum analogiam, *quæcumque se habent, ut ad aliud*; ita enim vertit Bessarion; Græca vero ad litteram habent, *ut aliud ad aliud*. Unde fere omnes expositores existimant, Aristotelem loqui de analogia proportionalitatis, in qua hoc se habet ad illud, sicut aliud ad aliud. Tamen recte possunt verba generalius intelligi; nam et D. Thom. et Alex. Alens., et Scot. intelligunt illa verba de his analogis, quæ dicuntur ad unum tertium, ut dicuntur urina et medicina sanæ, per habitudinem ad sanitatem animalis; et eadem ratione possunt illa verba intelligi de his, quorum unum ad aliud dicitur; nam de his etiam verum est dicere, ita se habere, ut aliud ad aliud dicatur; sic autem se habet creatura ad Deum in ratione entis. Unde idem Aristotel., 4 Metaph., cap. 2, ait, *ens multipliciter dici, verum ad unum*, et idem repetit, lib. 7, cap. 4, ubi generaliter ait, omnia, quæ ad unum dicuntur, esse analogæ. Et his locis comprehendit analogiam attributionis accidentium ad substantiam, quam constat esse talem, ut ratio entis proprie et intrinsece omnibus conveniat. Quia vero accidentia non participant illam rationem, nisi per habitudinem ad substantiam, id satis est ad constituendam analogiam attributionis. Ergo eadem vel majori ratione in præsentibus sufficiet. Tandem ratione declaratur, quia ipsum ens quantumvis abstracte et confuse conceptum, ex vi sua postulat hunc ordinem, ut primo ac per se, et quasi complete competat Deo, et per illud descendat ad reliqua, quibus non insit, nisi cum habi-

tudine et dependentia a Deo; ergo in hoc deficit a ratione univoci, nam univocum ex se ita est indifferens, ut æqualiter, et sine ullo ordine vel habitudine unius ad alterum, ad inferiora descendat; ergo ens respectu Dei et creaturarum merito inter analogæ computatur. Atque hoc magis constabit ex solutionibus argumentorum. Quanquam, ut verum fatear, inter eos qui admittunt unum conceptum confusum entis, vix potest esse in hac quæstione dissensio de re, sed de modo loquendi; nam sine dubio habet ens magnam similitudinem cum terminis univocis, cum medio uno conceptu absolute et sine addito de Deo et creatura prædicetur, quam solam convenientiam considerarunt, qui illud univocum appellarunt, quo modo loquendi usus est interdum Aristoteles, ut patet ex 1. 2 Metaph., cap. 1, in fine, ubi ad litteram Græca habent: *Unumquodque vero illud præ cæteris maxime tale est, secundum quod aliis univocatio inest.* Unde concludit illud esse maxime verum, vel maxime ens, quod est aliis causa, ut talia sint. Tamen, si attente consideretur prædicta differentia, et modus quo ratio entis in Deo et aliis reperitur, facile intelligitur, multum deficere a vera univocatione, et veluti primum ordinem analogorum constituere.

Responsio argumentorum.

18. *Rejicitur aliquorum responsio.* — Ad fundamentum ergo secundæ sententiæ negatur illa consecutio: *Ens dicit unum conceptum communem Deo et creaturis; ergo dicitur de eis univoce.* Ad primam probationem distinguunt aliqui de conceptu entis; aut enim sumitur, ut includit proprias rationes inferiorum, aut quatenus illas excludit, seu non includit. Priori modo aiunt, ens esse analogum, quia includit plura habentia inter se ordinem, et sub hac ratione negant rationem entis esse eandem in creatura et creatore; imo etiam negant esse unum conceptum entis, quia non possunt in uno conceptu includi illa membra secundum proprias rationes. Posteriori autem modo concedunt, ens esse unum nomine, conceptu, et ratione, negant tamen esse univocum, quia sub ea ratione non dicit ordinem ad inferiora; non dicitur autem aliud esse univocum vel analogum, nisi per ordinem ad inferiora. Hæc vero responsio supponit distinctionem, quam supra rejecimus ut

¹ Vide Javel., 4 Metaph., q. 1.

inutilem ad explicandam significationem hujus vocis, *ens*, et unitatem conceptus ejus; nam *ens*, ut includens proprias rationes inferiorum, nec significatur hac voce, *ens*, nec concipi potest conceptu proprio et adæquato illi correspondente. Nam *ens*, prout includens inferiora secundum proprias rationes, non est *ens* tantum, sed est *ens* finitum et infinitum, substantia et accidens, et cætera, quæ, sicut non possunt secundum proprias rationes uno conceptu a nobis concipi, ita nec uno nomine significari; ergo illa distinctio de ente includente, vel non includente inferiora, nihil refert ad ejus analogiam explicandam. Confirmatur ac declaratur, nam vel est sermo de ente actu et distincte includente inferiora, et contra hoc procedit ratio facta, quod hujusmodi conceptus nec correspondent huic voci, *ens*, nec pertinent ad *ens* in quantum *ens*, sed in quantum substantia vel accidens, etc. Vel est sermo de ente confuse tantum et quasi in potentia includente inferiora, et sic falsum est illi non respondere unum conceptum communem, sed proprios conceptus Dei et creaturæ, substantiæ et accidentis, quia est manifesta repugnantia, quod in conceptu confuso includatur distincta conceptio particularium rationum entis. Tandem eadem ratione dici posset, animal, prout includit inferiora, non esse univocum, id est, prout subordinatur propriis et distinctis conceptibus inferiorum, quia ut sic non habet unum conceptum; esset autem inutilis et frivola responsio, quia nec illi conceptus respondent huic voci animalis ut sic, neque illud est tantum animal, sed est homo, equus, etc.

19. Ex alia item parte falsum videtur, quod in illa responsione dicitur, *ens*, ut non includens inferiora. neque esse univocum, neque analogum, quia, ut sic, non comparatur ad inferiora. Nam vel est sermo de actuali notitia comparativa ex parte intellectus, et hæc non est necessaria ad univocationem; hominis enim conceptus est univocus, etiamsi actu non comparetur ad inferiora per notitiam reflexam. Vel est sermo de comparatione aptitudinali ex parte ipsius conceptus objectivi entis non includentis actu inferiora, et sic falsum est non comparari, seu non esse comparabilem ad illa, quandoquidem est prædicabile de illis, ut per se constat, nam, cum dicimus creaturam, aut substantiam, vel accidens esse *ens*, non prædicamus *ens*, prout includit actu inferiora, sed solum secundum confusam rationem entis; necesse est ergo

ut, secundum illum conceptum, vel univocum sit, vel analogum.

20. *Alia responsio ad argumentum.* — *Expeditur prædicta responsio.* — Aliter ergo responderi potest, Aristotelem in Dialectica nunquam distinxisse analogia ab univocis, vel æquivocis, ideoque, cum analogia media sint inter illa duo extrema, ad illud revocari, cum quo magis conveniunt. Unde Aristoteles, dicto cap. Antepred., analogum, quod pluribus conceptibus significat inferiora, ut est animal dictum de picto et vivo, sub æquivocis constituit. Sic igitur dici potest, juxta illas definitiones *ens* potius revocari ad univoca quam ad æquivoca, atque adeo in ordine ad usum dialecticum dici posse univocum, quia et potest esse medium demonstrationis, et simpliciter ac sine addito dicitur de ente creato et increato, et secundum nomen et conceptum commune est. Metaphysice vero esse analogum, quia non æquali habitudine et ordine est in inferioribus, ut declaratum est. Quod si dicas, juxta hanc responsionem, *ens* æque univocum esse ac quodlibet genus, nam genus, licet logice univocum sit, physice seu metaphysice dici potest analogum, quia in eo latet inæqualitas, seu quia ad inferiora descendit cum quadam eorum inæqualitate, ut sumitur ex Aristotele, 7 Physic., text. 31, et 40 Metaphysic., text. 26, et clarius ex D. Thom., in 4, dist. 19, quæstione quinta, articulo secundo, ad 4. Respondetur non esse similem rationem, nam sub genere est sola inæqualitas perfectionis inter ipsas species, proveniens tantum ex differentiis earum, non vero est inæqualitas ordinis proveniens ex ipsa communi ratione generica, quæ ex se postulet prius et absolute esse in una specie, et deinde in aliis per habitudinem ad primam, quæ posset dici inæqualitas essentialis dependentiæ quæ, requiritur in entis communitate. Et ideo, quamvis physice, et secundum esse quod species generis habent in re, dicatur genus quodammodo analogum, vel æquivocum, non tamen metaphysice, secundum conceptum objectivum et communem. *Ens* autem est analogum etiam metaphysice secundum communem objectivum conceptum, quamvis secundum illas dialecticas definitiones videatur sub univocis comprehendi. Est ergo hæc responsio probabilis, nimium tamen favet univocationi entis.

21. *Tertia et vera responsio.* — Tertia ergo responsio sit, negando rationem entis esse omnino eandem in ente finito et infinito.

DISPUTATIO XXIX.

DE DEO PRIMO ENTE ET SUBSTANTIA INCREATA, QUATENUS IPSUM ESSE RATIONE NATURALI COGNOSCI POTEST.

1. *Quamobrem hæc disputatio in hac sede collocetur.* — Solent metaphysicæ doctrinæ tractatores hanc disputationem de Deo in postremum fere locum rejicere, imitati Aristotelem, qui lib. 12 suæ Metaphysicæ illam attigit, ubi simul et fere indistincte de Deo et cæteris intelligentiis disputat. Quem in hoc etiam cæteri secuti sunt. Et ratio fuisse videtur, quia licet Deus ex se sit maxime cognoscibilis, tamen quoad nos minus notus est, quam materiales effectus, per quos a nobis cognoscitur. Quæ ratio cæteris etiam intelligentiis, servata proportione, communis erit. Nos vero, quoniam in his disputationibus intendimus ordinem doctrinæ servare, quoad fieri possit, prius de increato ente, quam de cæteris in particulari disputamus, quia illud est primum ac præcipuum hujus scientiæ objectum, et ex se omnium dignissimum, ejusque cognitio magnam lucem afferet, ut cætera entia non solum a posteriori, verum etiam, pro captu nostro, a priori cognoscere possimus. Et quamvis Deum non in se, sed ex effectibus cognoscamus ratione naturali, prout nunc loquimur, nihilominus ad instituendam hanc disputationem de Deo, sufficere existimo ea præmissa, quæ in communi de ente, et de prima entis divisione, et de causis et effectibus tractavimus. Præsertim cum hæc doctrina, prout a nobis traditur, supponat ex philosophia, et nonnulla principia quæ ad Deum cognoscendum juvant, et sufficientem notitiam terminorum, quibus uti possumus ad divinam perfectionem declarandam, saltem quoad significationem, seu quid nominis eorum.

2. Convenienter igitur disputatio hæc in hunc locum cadit, in qua breviter complectemur omnia, quæ naturalis Theologia de Deo docet, abstinendo ab his quæ sola revelatione habentur aut haberi possunt; quæ eatenus solum attingemus, quatenus necessarium fuerit ad præfigendum terminum, ad quem naturalis ratio pervenire potest. Et quamvis in Deo idem sint esse, et quod quid est, et qualis est, tamen nostro concipiendi modo distincte et ordinate de his disseremus.

nam hoc est *ens*, quia ex se est, illud vero est *ens*, quia est ab alio. Quod si dicas, his verbis non explicari rationem accommodatam enti ut sic, sed proprias rationes talis et talis entis, respondetur imprimis rationem entis esse transcendentem, et intime inclusam in omnibus propriis ac determinatis rationibus entium, et in ipsis modis determinantibus ipsum *ens*, ideoque licet ratio communis, ut abstracta, sit in se una, tamen rationes constituentes singula entia esse diversas, et per illas ut sic constitui unumquodque absolute in esse entis. Deinde (quod ad rem maxime spectat) ipsamet ratio communis ex se postulat talem determinationem cum ordine et habitudine ad unum, et ideo, licet secundum confusam rationem sit eadem, sicut est una, nihilominus non est omnino eadem, quia non est ex se omnino uniformis, quam uniformitatem et identitatem requirunt univoca in ratione sua, et ita debet definitio univocorum exponi.

22. *Secundi argumenti solutio.* — Ad secundam rationem respondetur, illo argumento recte probari, *ens* non esse ex his analogis quæ per metaphoram vel translationem dicuntur, non vero inde fieri, nullo modo esse analogum. Nam illa conditio nominis analogi, scilicet, quod non sit commune multis ex vi unius impositionis, non est de ratione omnium analogorum, sed illorum tantum quæ per metaphoram seu translationem dicuntur. Unde attente considerandum est, illam analogiam translative seu metaphoricam, quamvis aliquod habeat in rebus fundamentum, non tamen omnino ex illis oriri, sed ex impositione et usu hominum. At vero hæc analogia entis omnino fundatur, et oritur ex rebus ipsis, quæ ita sunt subordinatæ, ut necessario ad unum referantur, quatenus entia sunt, ideoque non potuit nomen entis imponi ad significandum confuse id, quod habet esse, quin consequenter habuerit significare multa cum habitudine ad unum, atque ita fuerit analogum, non per translationem, sed per veram et propriam significationem. Atque hinc etiam expedita relinquatur tertia probatio, in ea enim diminute numerantur analogia attributionis. Nam præter ea, quæ per extrinsecam denominationem dicuntur de secundariis significatis, sunt alia, quæ intrinsece et proprie dicuntur de omnibus significatis, quæ proprias habent leges et conditiones diversas ab aliis analogis, ut satis declaratum est.